

DE KAMSALAMANDER IN DE REGIO ECHT

H.J.M. VAN BUGGENUM, Kantstraat M10, St. Joost

Sedert 1980 worden door de leden en waarnemers van de Herpetologische Studiegroep Limburg verspreidingsgegevens verzameld over amfibieën en reptielen. Deze waarnemingen worden jaarlijks op uurhokbasis gepresenteerd in een jaarverslag. In de loop der jaren is gebleken dat bepaalde delen van Limburg goed en andere delen van de provincie slecht zijn onderzocht. De regio Echt behoort op uurhokbasis tot de goed onderzochte gebieden. Indien de gegevens echter op kilometerhokken worden uitgesplitst, blijken ook hier nogal wat hiaten in het onderzoeksgebied aanwezig te zijn. Met name voor een goed beleid en beheer ten aanzien van de herpetofauna zijn gedetailleerde gegevens echter onmisbaar. Omdat de stuurgroep van de Herpetologische Studiegroep Limburg tevens het plan heeft opgevat om in het begin van de jaren negentiennegentig een atlas over de Limburgse herpetofauna uit te geven (over de periode 1980-1989), was er aanleiding om in 1988 en 1989 de regio Echt nog eens grondig op het voorkomen van amfibieën en reptielen te inventariseren. Dit artikel over de Kamsalamander (*Triturus cristatus* Laur.; fig. 1) geeft aan dat ook in vrij goed geïnventariseerde uurhokken van 5 x 5 km nog verrassende resultaten geboekt kunnen worden. Het onderzoeksgebied omvat de volgende uurhokken: 60-11, 60-12, 60-13, 60-14, 60-21, 60-22, 60-23 en 60-24. Het betreft de gehele gemeente Echt en delen van de gemeenten Ohé c.a., Maasbracht, Montfort, St. Odiliënberg, Posterholt, Born en Susteren.

VERSPREIDINGSGEGEVENS

In de atlas van de Nederlandse amfibieën en reptielen (BERGMANS & ZUIDERWIJK, 1986) worden voor de periode 1970-1984 slechts twee uurhokken met vindplaatsen van de Kamsalamander voor de regio Echt vermeld (uurhok 60-13 en uurhok 60-22). Ook in het archief van de Herpetologische Studiegroep Limburg zijn deze uurhokken als waarnemingsplaatsen aanwezig. Bovendien waren er bij de Herpetologische Studiegroep waarnemingen bekend uit uurhok 60-14. Indien we de gegevens van de Herpetologische Studiegroep uit de periode 1980-1987 op kilometerhokbasis gaan bekijken, blijkt dat het incidentele waarnemingen betreft uit km-hok 60-14-24 (Aerwinkel / Reutje) en km-hok 60-13-43/53 (Marissen). Uit km-hok 60-22-13/14 (de Doort) zijn daarentegen sedert 1981 meerdere waarnemingen van Kamsalamanders bekend.

De inventarisatie van 1988 heeft zes nieuwe kilometerhokken opgeleverd.

km-hok 60-12-24/33 (Echter Weerd/ Slagmolen), km-hok 60-21-35 (Vissersweert) en km-hok 60-23-34 (Haeseelaar). Een overzicht van de waarnemingen is weergegeven in tabel I en figuur 2.

KORTE OMSCHRIJVING VAN DE VINDPLAATSEN

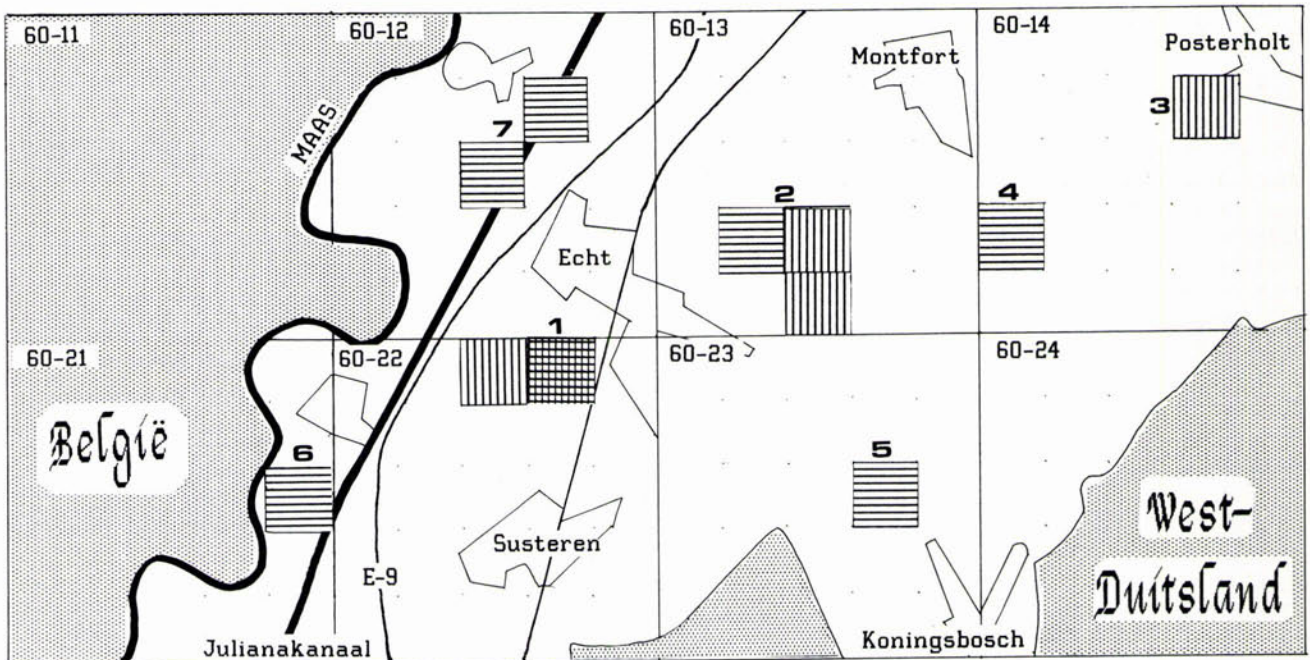
1. De Doort: dit gebied wordt grotendeels als natuurreservaat beheerd door Staatsbeheer. Het gebied herbergt tal van botanische en faunistische bijzonderheden. Er is een afwisseling van kruidenrijke loofbossen, akkers, weilanden en oude tichelgaten. De Doort heeft op herpetologisch gebied bekendheid gekregen door het voorkomen van de Boomkikker (*Hyla arborea* L.). In het kader van een optimale handhaving en uitbreiding van de boomkikkerpopulatie is men enige jaren geleden begonnen met het uitvoeren van een poelenplan. Gebleken is dat de nieuw gegraven poelen vrij snel bevolkt worden door Kamsalamanders.

In 1988 werd iets ten noorden van de Doort (Gebroek) een nieuwe vindplaats van de Kamsalamander aangetroffen in een bospoeltje. Deze poel is echter grotendeels dichtgegroeid en behoeft dringend een opknapbeurt. De omgeving van deze poel bestaat uit intensief gebruikte akkers en graslan-

Voor de omgeving van de Doort en het Marissen kon het voorkomen van de soort worden bevestigd. Interessanter zijn de vondsten van vier nieuwe locaties: km-hok 60-14-41 (Echter Broek),

Figuur 1. Kamsalamander mannetje in voortplantingskleed (naar DE WITTE, 1948).

Figuur 2. Vindplaatsen Kamsalamander op kilometerhok-basis (vertikaal gearceerd = 1981-1987; horizontaal gearceerd = inventarisatie 1988; 1 = De Doort; 2 = Marissen/Het Leen; 3 = Reutje/Aerwinkel; 4 = Echter Broek; 5 = Haeselaar; 6 = Vissersweert; 7 = Echter Weerd/Slagmolen).

den (fig. 3b).

Het moet niet worden uitgesloten dat in de komende jaren ook in het gebied ten oosten van de Doort (Slekkehout) Kamsalamanders in de nieuw gegraven poelen zullen worden aangetroffen, temeer in deze omgeving in 1987 reeds overwinterende adulten werden waargenomen (mond. meded. P. RUYTERS).

2. Het Marissen/Het Leen: uit deze kleinschalige landbouw- en bosgebieden waren ondanks intensief zoeken tot 1988 slechts twee waarnemingen bekend. Het betrof een adult vrouwtje nabij het Kranenbroekerven (1983) en een exemplaar in een waterbassin (1984). Beide locaties lijken echter voor salamanders minder geschikt door de aanwezigheid van vissen. In 1986 werd door de Stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen een amfibiepoel gegraven in Het Leen. Hierin werden in 1988 voor het eerst Kamsalamanders aangetroffen. De deels beschaduwde poel ligt op de overgang van een weiland en een smalle hakhoutstrook (fig. 3e). Hij is tevens in gebruik als veedrinkpoel. Het water heeft mede hierdoor een eutroof karakter. Omdat in deze omgeving vrij recent door grondwaterdaling een aantal vennen en poelen zijn drooggevallen, verdient het aanbeveling nog een aantal voortplantingspoelen aan te leggen. Het zomerbiotoop in Het Marissen en Het Leen is door de kleinschalig-

heid voor amfibieën nog zeer geschikt.

3. Aerwinkel/Reutje: dit gebied vormt een onderdeel van een uitgestrekt bosgebied tussen Montfort en Posterholt. Tussen de bossen bevinden zich akkers en weilanden. De afwatering van het gebied geschiedt voornamelijk via de

Vlootbeek. Er zijn slechts weinig wateren aan te treffen die geschikt zijn voor salamanders. Een van de twee vindplaatsen van de Kamsalamander betreft een kasteelgracht. In deze omgeving zijn nog diverse locaties aanwezig die in aanmerking komen voor de aanleg van een poel. Vrij recent is een gro-

Tabel 1. Vindplaatsen Kamsalamander regio Echt op km-hok basis in de periode 1981-1988 uit het archief van de Herpetologische Studiegroep Limburg en eigen waarnemingen (ad = adult; m = mannetje; v = vrouwtje; sa = subadult; la = larve; AB = A. Broen; HvB = H. van Buggenum; WV = W. Vergoossen; RG = R. Gubbels; PK = P. Keyzers; AL = A. Lenders; JH = J. Hermans; SJ = S. Janssen; HS = H. Strijbosch; PB = P. Bergers).

locatie	gemeente	km-hok	jaar	waarnemers		
1. Doort	Echt	60-22-14	1981	1 ad	AB	
			1984	2 m	HvB	
			1985	8 m/15 v/1 ad	WV RG	
			1986	5 m/5 v/30 ad	WV PK AL	
			1987	1 v/15 ad/5 sa	WV JH SJ	
				20 la	RG HS PB	
			1988	5 m/5 v/3 sa	RG HvB	
2. Marissen Het Leen	Echt	60-22-13	1987	3 v	WV SJ	
			60-13-43	1983	1 v	HvB
				1984	1 ad	HvB
60-13-42	1988	1 v/2 la	HvB			
	3. Reutje Aerwinkel	St. O'berg Posterholt	60-14-24	1983	2 la	AL
1984				1 m	AL	
4. Echter Broek	Echt	60-14-41	1988	2 m/10 la	HvB	
5. Haeselaar	Echt	60-23-34	1988	5 la	HvB	
6. Vissersweert	Susteren	60-21-35	1988	2 v/1 la	HvB	
7. Echter Weerd Slagmolen	Echt	60-12-24	1988	1 v	HvB	
	Echt	60-12-33	1988	1 sa	HvB	

te poel gegraven aan de rand van een bos nabij "Achter het Esbroek".

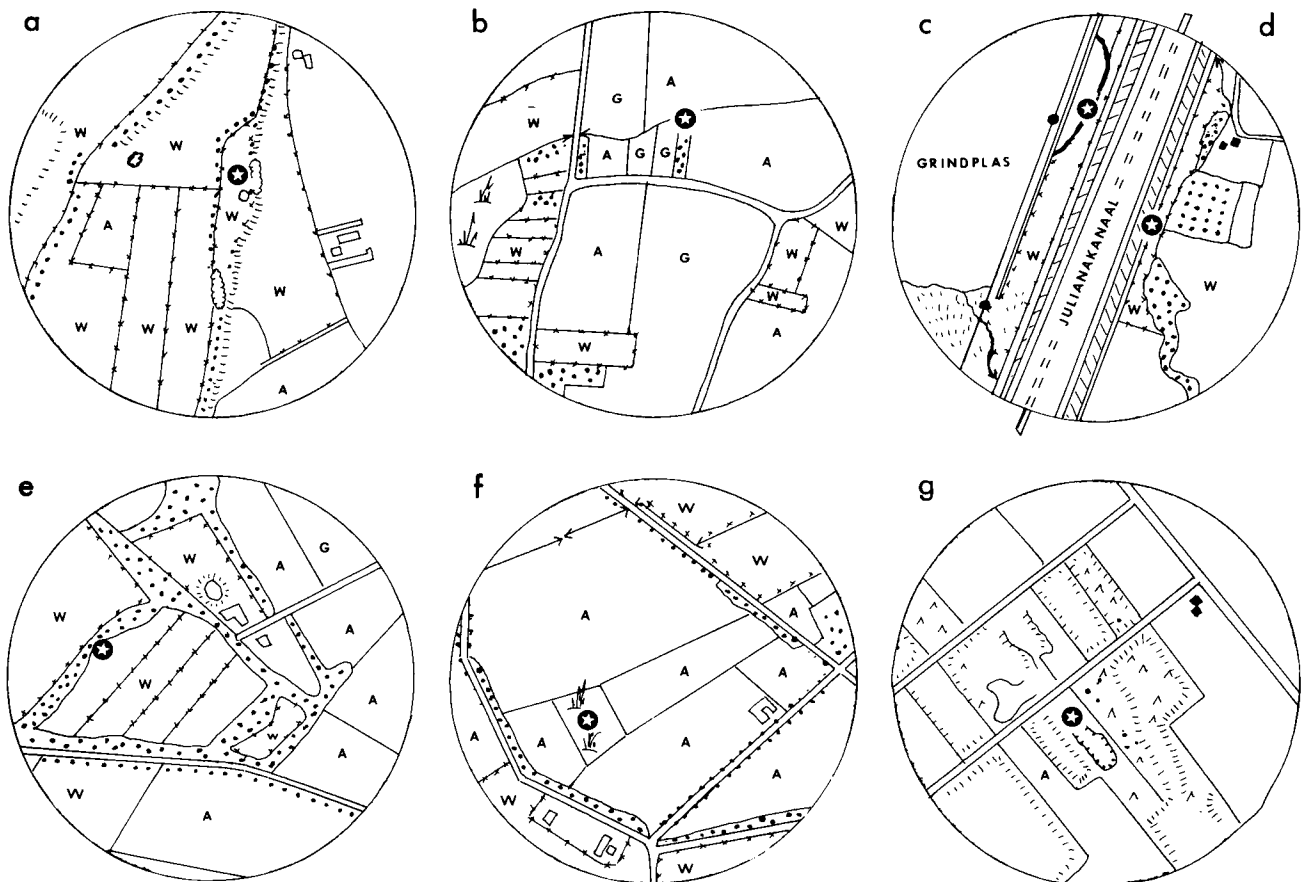
4. Echter Broek: het Echter Broek is een voormalig moerasgebied, waarvan de drooglegging in het begin van deze eeuw is begonnen. In het deelgebied Putbroek is echter midden in een grote akker nog een restant van het voormalige moeras aanwezig (fig. 3f). Het betreft van een laagte met een fraaie verlandingsvegetatie van o.a. Moeraszegge (*Carex acutiformis*), Pitrus (*Juncus effusus*), Wateraardbei (*Potentilla palustris*), Gele lis (*Iris pseudacorus*), Gewone wederik (*Lysimachia vulgaris*) en wilgen (*Salix* sp.). De randen van dit terrein worden regelmatig uitgediept om open water te krijgen (ten behoeve van jachtdoeleinden). Hierin werden naast een aantal andere amfibiesoorten ook Kamsalamanders aangetroffen. Omdat het terrein omgeven wordt door intensief gebruikte akkers en er nauwelijks sprake is van een bufferzone, kan een veilige toekomst als voortplantingsbiotoop voor amfibieën hier niet gewaarborgd worden. Ongeveer 500 meter ten noord-oosten van deze locatie bevindt zich echter een

zeer geschikt biotoop. Hier zou te midden van een recente boomaanplant een nieuwe poel gegraven moeten worden. Overigens zijn in deze omgeving nog fraaie houtwallen en enkele kleinschalige weilanden aanwezig, die een goed zomerbiotoop voor amfibieën vormen.

5. Haeselaar: deze nieuwe vindplaats van de Kamsalamander betreft een van de plassen die ontstaan zijn ten gevolge van zandwinningen (fig. 3g). In het gebied zijn tal van oudere en nog in werking zijnde groeves aanwezig. In een aantal verlaten groeves vindt een min of meer ongestoorde natuurontwikkelingsplaats. In de omgeving zijn vooral naaldbossen aanwezig. Ten zuidwesten hiervan bevindt zich het Haeselaar Broek, thans grotendeels een landbouwgebied. Daarnaast zijn ook hier in het verleden naaldbomen en populieren geplant. Met name in de nog vochtige gedeelten van het deelgebied De Kuiper zou overwogen moeten worden om de niet rendabele houtopstanden te verwijderen en de voormalige (vochtige) heide te herstellen. In het aansluitende gebied in West-Duits-

land zijn reeds maatregelen getroffen om tot een betere natuurontwikkeling te komen. Het betreft de enigst bekende vindplaats van de Kamsalamander in dit deel van de grensstreek van de Kreis Heinsberg (PHILIPPEN, 1988). In het Haeselaar Broek zijn wel inmiddels een aantal amfibiepoelen aangelegd die bevolkt worden door Bruine- en Groene kikker en Kleine watersalamander.

6. Visserweert: nabij het dorpje Visserweert bevinden zich nog enkele typische voorbeelden van een uiterwaarden landschap met weilanden en rivierdijken met een uitbundige botanische rijkdom. In een van de weilanden ten noordoosten van het dorpje zijn twee diepe putten aanwezig (mogelijk kleiputten; fig. 3a). In het voorjaar van 1988 werden hierin Kamsalamanders aangetroffen. Bij een controle in de nazomer was echter in geen van beide poelen nog water aanwezig. Mogelijk is de aanwezigheid van water gerelateerd aan het grondwaterpeil en het waterpeil van de Maas. Aangezien dit peil de laatste jaren gezakt is, zijn in het Maasdal tal van voormalige poe-

Figuur 3. Globale situatieschetsen rondom de vindplaatsen van 1988 (diameter cirkel = 700 m.; a = Visserweert; b = Doort/Gebroek; c = Echter Weerd; d = Slagmolen; e = Het Leen; f = Echter Broek; g = Haeselaar; A = akker; W = weiland; G = grasland).

len drooggevallen (mond. meded. W. Niessen). Een succesvolle voortplanting van amfibieën komt hierdoor in gevaar. Op korte termijn moet hiervoor een oplossing gezocht worden. Grondboringen kunnen uitwijzen op welke plaatsen het nog zinvol is om voortplantingswateren voor amfibieën aan te leggen.

7. Echter Weerd/Slagmolen: deze twee gebieden maken deel uit van het dal van de Oude Maas en vormden voor de aanleg van het Julianakanaal één geheel. Er bevinden zich oude en recente winningsgebieden van klei en grind. De Echter Weerd (fig. 3c) zal in de komende jaren helaas door grindwinning volledig verdwijnen. In 1988 werd hier voor zover bekend voor het eerst een waarneming aan Kamsalamanders verricht. Het betrof een langgerekte sloot in een weiland (waarschijnlijk een voormalig stroomdal van de Oude Maas). Een andere waarneming vond in een sloot aan de andere zijde van het Julianakanaal plaats, nabij de Slagmolen (fig. 3d).

Beide locaties zijn echter met elkaar "verbonden" door middel van een duiker die onder het Julianakanaal doorgaat. Het water van de beek, die hier doorheen stroomt, heeft een wisselend peil en een wisselende stroomsnelheid, waarbij het waarschijnlijk is dat salamanders hierdoor kunnen migreren. Om te voorkomen dat onder andere Kamsalamanders in dit deel van het Maasdal door verdere ontgrindingen zullen uitsterven, is het noodzakelijk om bij de herinrichting van het gebied nieuwe biotopen aan te leggen (VAN BUGGENUM, 1987).

DISCUSSIE

Het onderzoeksgebied in de regio Echt omvat in totaal zo'n 140 kilometerhokken. In 11 kilometerhokken werden na 1980 waarnemingen aan Kamsalamanders verricht. Mogelijk dat in de toekomst nog een aantal nieuwe vindplaatsen worden ontdekt. Uit de verzamelde gegevens kan worden afgeleid dat de Kamsalamander nog zeer verspreid in het gebied voorkomt. Een zwaartepunt vormt zonder twijfel de populatie in het natuurreservaat de Doort. Van de overige populaties worden er een aantal door diverse oorzaken sterk bedreigd.

Het poelenactieplan van het stadsgebied Roermond (BOSSENBROEK & LENDERS, 1985) voorziet in de aanleg van voortplantingspoelen. Door een aantal organisaties en gemeenten is hierop reeds ingespeeld. Zo zijn er poelen aangelegd in het Landgoed Rozendaal en Schrevenhof (Stichting Het Limburgs Landschap), het IJzerenbosch (Natuurmonumenten) en zoals reeds eerder vermeld in de Doort en omgeving (Staatsbosbeheer). Om het voortbestaan van de Kamsalamander en andere amfibiesoorten in dit deel van Midden-Limburg te waarborgen dienen echter nog meer voortplantingsbiotopen te worden aangelegd. Om de verschillende kerngebieden met elkaar te verbinden is het noodzakelijk om de ecologische infrastructuur plaatselijk te verbeteren. Hierbij kan gedacht worden aan het aanleggen van smalle houtopstanden langs ruilverkavelingswegen en secundaire wegen. Een goed voorbeeld hiervan is te vinden in het oostelijk deel van het Echter Broek, waar temidden van een intensief land-

bouwgebied een meer dan 1 km lange beplanting een goede verbinding verzorgt tussen het Annendaals bosch en het Munningsbosch.

Speciale aandacht moet geschonken worden aan de situatie in het gebied tussen de Maas en het Julianakanaal. In dit uiterwaardenlandschap is de situatie voor de amfibieën zeer zorgelijk. Intensivering van de landbouw en ontgrinding hebben hier hun tol geëist. Op korte termijn zullen hier maatregelen tot behoud en herstel van de amfibiepopulaties genomen moeten worden.

SUMMARY

THE WARTY NEWT IN THE REGION OF ECHT

In 1988 an intensive stock-taking on amphibians was carried out in the region of Echt (Middle-Limburg). In the period 1970-1987 only five finding-places based on km-grid of the Warty Newt (*Triturus cristatus* Laur.) were known. In 1988 six new finding-places could be added. In this article the situation of the Warty Newt in this part of Limburg is shortly discussed.

LITERATUUR

- BERGMANS, W. & A. ZUIDERWIJK, 1986. Atlas van de Nederlandse amfibieën en reptielen Hoogwoud; uitg. Bibl. Kon. Ned. Nat. Ver., nr. 39.
- BOSSENBROEK, PH. & A.J.W. LENDERS, 1985. Actieplan tot behoud en herstel van de in het stadsgebied Roermond voorkomende amfibieën. Roermond; Overleggroep Poelenbeheer.
- BUGGENUM H.J.M. VAN, 1987. Notitie herpetofauna Stevol-gebied. St. Joost: interne notitie Herpetologische Studiegroep Limburg.
- PHILIPPEN, H.D., 1988. Die aktuelle Situation der Amphibien und Reptilien im Kreis Heinsberg. Teil I: die Amphibien. In: Heimatkalendar des Kreises Heinsberg 1988: 179-201.
- WITTE, G.F. DE, 1948. Fauna de Belgique. Amphibiens et Reptiles. 2e ed. Bruxelles: Musée Royal d'histoire de Belgique.

LICHTENBERG IN OUDE ANSICHTEN

E.N. BLINK, Pius XII straat 20, Gronsveld

In de nummers van januari, februari en maart 1988 van het Natuurhistorisch Maandblad (jrg. 77, afl. 1, 2 en 3) zijn enkele oude prentbriefkaarten van de Sint-Pietersberg gepubliceerd waarop de ruïne Lichtenberg staat afgebeeld. Bij het nauwkeurig bekijken van de ansichten op blz. 47 (afl. 3) en op blz. 32 (boven) (afl. 2) viel mij iets bijzonders op.

Op de ansicht van blz. 47 is vóór de linker hoek van de ruïne een houten signaal te zien, dat enigszins doet denken aan de bakens die hier en daar in de duinen te vinden zijn. De ansicht op blz. 32 toont eveneens dit signaal, maar er is ook nog een houten toren omheen gebouwd. Op andere prentbriefkaarten, zowel oudere als nieuwere is hiervan niets te bespeuren, zodat

het een zeer tijdelijke constructie is geweest. Ter illustratie is door B.G. Graatsma hier een derde prentbriefkaart aan toegevoegd waarop de genoemde constructie nog duidelijker tot uiting komt. Deze ansicht is echter nooit verstuurd hetgeen een nauwkeurige datering bemoeilijkt. Om te weten waar deze tijdelijke constructie voor gediend heeft moeten we even in de